

LIBRIS

We know

Ileana (Yang Ling) Hogeia-Velişcu

TRATAT DE LITERATURĂ CHINEZĂ VECHĂ

DIN PAVILIONUL SECRET AL OGLINZII SCRISULUI

Ediția a II-a

S U M A R

Sumar.....	7
Cuvânt Înainte	13

PARTEA I
ANTICHITATEA

CAPITOLUL 1. Vatra și geneza poporului; istoria lui politică

1. Cine sunt chinezii și de unde vin	19
2. Formarea naționalității chineze (<i>Huazu</i>) și a naționalităților minoritare.....	21
3. Încercări de sinteză asupra civilizației preistorice	23
4. Limba – instrument de comunicare orală și de creație scrisă	25

CAPITOLUL 2. Vremurile mitice și legendare

1. Caracterul comunitar al creației orale	34
2. Împărații legendari – eroi civilizatori.....	35
3. Elemente de cultură spirituală în timpul Dinastiei Shang (Yin).....	35
4. Miturile și personajele mitologice: despre geneza universului și a omului; elementele celeste; luptele ginților și ale triburilor.....	37
Referințe bio-bibliografice.....	48

CAPITOLUL 3. Marile Cărți de învățătură ale antichității chineze

1. <i>Cartea cântecelor</i> (<i>Shi jing</i>) – primul moment al liricii chineze.....	54
2. <i>Cartea edictelor</i> (<i>Shang shu</i>) – primul moment al epicii chineze: arta guvernării și nevoia de retorică.....	62
3. <i>Cartea schimbărilor</i> (<i>Yi jing</i>) – cartea oracol și teoria mutațiilor	63
4. <i>Cartea despre armonia întunericului</i> (<i>Yin fu jing</i>).....	66
5. <i>Cartea despre morală</i> (<i>Dao de jing</i>)	66
Referințe bio-bibliografice.....	66

CAPITOLUL 4. Mișcarea ideilor în dinastia istorică Zhou

1. Modificări în configurația teritoriului; concepția morală și gândirea politică.....	69
2. Istoriografia chinezilor.....	71
– <i>Cronica lui Zuo Qiuming</i> (<i>Zuo zhuan</i>).....	72
– <i>Cartea țărilor în luptă</i> (<i>Zhan Guo ce</i>)	72
– <i>Opiniile împăraților</i> (<i>Guo yu</i>)	73
– <i>Primăvara-Toamna lui Yan Zi</i> (<i>Yan Zi Cun Qiu</i>)	73
3. Tectonica ideilor și urmările.....	75

– <i>Convorbiri (Lun Yu)</i> – Confucius și confucianismul.....	75
– <i>Cartea lui Mencius (Meng Zi)</i> și dăinuirea confucianismului.....	81
– <i>Cartea lui Zhuang Zhou (Zhuang Zi)</i> sau mistificarea daoismului.....	82
– <i>Cartea lui Mo Di (Mo Zi)</i> și exemplaritatea comportamentului social.....	83
– <i>Cartea lui Xun Kuang (Xun Zi)</i> – câștigarea bunătații prin învățătură.....	84
Referințe bio-bibliografice.....	84

CAPITOLUL 5. Instituirea prestigiului poeziei. Poezia cultă

1. Limba chineză ca material de versificație:.....	89
2. Qu Yuan – primul poet al antichității chineze.....	96
3. Poezia dramatică.....	113
Referințe bio-bibliografice.....	116

CAPITOLUL 6. Nevoia de unitate teritorială și spirituală

1. Qin, Shi Huangdi – voința de centralizare și de reformă.....	118
2. Ctitoriile și reformele; arderea patrimoniului cultural.....	118
3. Han Fei și teoria autorității absolute a monarhului.....	119
4. Reformarea scrierii și Li Si.....	120

PARTEA A II-A RENAȘTEREA TIMPURIE

CAPITOLUL 1. Universul autohton și chemările lumii exterioare

1. Liu Bang – un descălecător de origine țărănească.....	123
2. Deschiderea către lumea exterioară; întâile contacte notabile și descoperirea Drumului Mătăsii (<i>Sichou zhi lu</i>).....	126
3. Liu Xiu, continuator al Casei domnitoare Han și urmașii săi.....	129
Referințe bio-bibliografice.....	131

CAPITOLUL 2. Instituționalizarea culturii în cele două dinastii Han

1. Interferențe politice-socio-culturale și urmări.....	133
2. Conservatorul; colegiile; biblioteca.....	140
3. Tendințe în configurarea genurilor literare.....	142
– Genul epic – istoriografia și anecdotică populară.....	142
– Genului liric – folclorul cântat și poezia cultă.....	143
– Genul dramatic – structuri dramatice în curs de formalizare și structurare: jocuri de competiție, reprezentanții de umbre și de păpuși etc., etc.....	150
4. Cîrculația hagiografiilor budiste,.....	151
5. Budism mesianic, mitologie populară daoistă și pierderea unui imperiu.....	157
6. Intrarea în Evul Mediu.....	160
Referințe bio-bibliografice.....	161

4. Interimatul celor Cinci Dinastii și Zece Țări (<i>Wu dai Shi guo</i>) și poezia de Curte.....	308
– Realități socio-istorice.....	308
– Poezia galantă.....	309
Referințe bio-bibliografice.....	314

PARTEA A V-A

MONGOLII CUCERITORI – MONGOLII CUCERIȚI

CAPITOLUL 1. Neamul mongolilor

1. Năvălitorii barbari – dominatori efemeri în China.....	335
2. Mongolii – o dominație barbară de lungă durată.....	340

CAPITOLUL 2. Istorizarea contemporaneității prin artă

1. Momentul Yuan-mongol – faza clasică a artei dramatice.....	344
– Reafirmarea artei teatrale în dinastiile Song și.....	344
– Dependența jocului față de text, elaborarea mesajului în spectacolul.....	345
– Câmpurile de instrucție publică și apariția artistului profesionist.....	347
– Repertoriul.....	348
2. Apariția marilor dramaturgi și a capodoperelor.....	349
3. Arhitectura textului dramatic.....	355
– Canonizarea structurii dramatice.....	355
– Consfințirea rolurilor.....	360
– Formalizarea intrigii.....	361
4. Spectacolul – dezideratele jocului.....	364
– Arta scenică: teatru al sugestiei, al ideogramei, al analizei.....	364
– Costumele (<i>xiyi</i>) și accesoriile vestimentare.....	365
– Estetica grimei și a măștii.....	367
– Gestică și codul gestual.....	369
– Decorul – o diagramă completă a vieții.....	373
– Publicul spectator – subiect și obiect al actului dramatic.....	374
Referințe bio-bibliografice.....	375

PARTEA A VI-A

APARATUL CONEX

CAPITOLUL 1. Tabla formațiunilor dinastice.....	381
CAPITOLUL 2. Repertoriul Caselor Imperiale.....	384
CAPITOLUL 3. Sinopsis universal.....	391
Lumea medievală – de până la Milescu și din timpul vieții lui.....	424
CAPITOLUL 4. Propagarea și influența marilor cărți de învățatură chineză în România secolului al XX-lea.....	450

CAPITOLUL 5. Bibliografie	501
1. Bibliografie specială	501
– Opere literare în original	501
– Culegeri și antologii în original	501
– Opere literare în traducere	502
– Culegeri și antologii în traducere	502
– Studii și tratate de istorie literară	503
– Lucrări de informație generală	504
2. Bibliografie generală	504
– Bibliografie conexă (1)	504
– Bibliografie conexă (2)	506
3. Bibliografia genurilor literare	508
I. Poezia	508
– Opere literare în original	508
– Opere literare în traducere	509
II. Dramaturgia	509
III. Studii și tratate de critică și teorie literară	510
4. Bibliografie diversă	511
5. Referințe bibliografice conexe de același autor	513

CAPITOLUL 1

VATRA ȘI GENEZA POPORULUI. ISTORIA LUI POLITICĂ

1. Cine sunt chinezii și de unde vin

Având forma unei frunze de dud, crestată de un vierme de mătase *bombyx mori*, China (9.596.960 km²) este situată în zona răsăriteană și de miazăzi a Asiei și ocupă 1/10 din suprafața globului terestru.

Caracteristicile geofizice ale teritoriului sunt impuse de vecinătatea sa, în partea de sud-est, cu Oceanul Pacific, Marea Galbenă (*Huanghai*), Marea Chinei de Est (*Donghai*) și Marea Chinei de Sud (*Nanghai*). Lanțul Munților Transhimalaya și al celor Sino-Tibetani din sud-vest, al Munților Cosmici (*Kunlun*) din vest, al Munților Tâmpla Cerului (*Tianshan*) și Altai din nord, al Munților Hinganul Mare și Hinganul Mic din nord-est, precum și deșertul Alașan din nord și Takla-Makan din vest, dar și Fluviul Albastru (*Changjiang*), cel Galben (*Huanghe*), Fluviul Perlelor (*Zhujiang*), Fluviul Huai și Fluviul Amur (*Heilongjiang*) creează, pentru orografia chineză, variate forme de relief specifice, într-o arhitectură și o armonie unice.

Clima caldă și umedă a majorității regiunilor septentrionale ale Chinei, de acum cinci sute de mii de ani, favorizează apariția unei vegetații luxuriante și a unei faune bogate – medii fizic potrivit desfășurării vieții omului primitiv.

În zona Zhoukoudian, din sud-vestul Beijing-ului, trăia *sinantropul* (*Beijing ren*) beneficiind de solul fertil și de clima blândă a ținuturilor nordice*.

După o perioadă îndelungată, de aproximativ patru sute cincizeci de mii de ani, *omul superior al cavernelor* (*shandingtongren*), din zona Zhoukoudian**, cunoștea primele forme de organizare; cheia de boltă a civilizației sale era faptul de a fi învățat să aprindă și să mențină focul.

Și iară s-a mai scurs o perioadă de adâncă preistorie, până acum aproximativ cincizeci de mii de ani, ca acești oameni de pe prima treaptă a civilizației chineze să înregistreze progrese în direcția îmbunătățirii modului lor de viață.

Organizarea socială, moștenită de la înaintași, capătă forma obștei gentilice, ai cărei membri se înrudeau între ei. Uniuni de ginți alcătuiau tribul, care de asemenea se asocia în uniuni tribale – unități sociale conduse de șefi de triburi aleși de comunitate și apoi sanctificați.

Între mileniul al patrulea și al treilea, pe cursul mijlociu al Fluviului Galben, trăiau triburi care cunoșteau ceramica policromă. Triburile, de pe coasta meridională și cursul superior al Fluviului Galben, cunoșteau ceramica neagră, ca o consecință a descoperirii olăritului, ca un semn de progres.

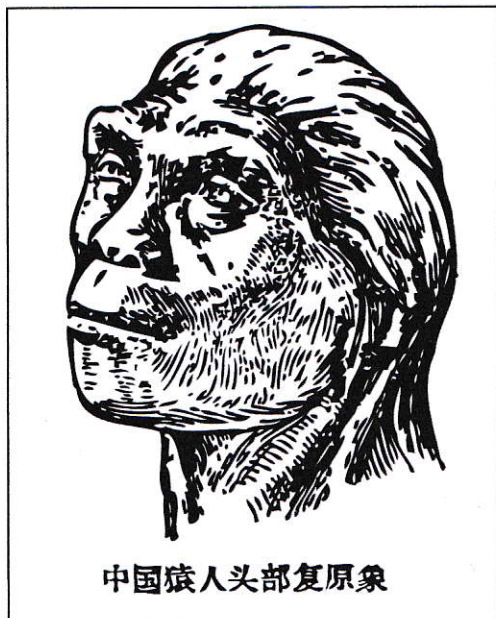
Despre cultura materială a vechilor chinezi, din perioadele preneolitică și neolitică, stau mărturie descoperirile arheologice efectuate pe teritorii incluse astăzi în perimetrul provinciilor He'nan (partea de vest și cea de nord-vest), Shanxi (zona sudică), Shandong (la Qi'nan) și Shaanxi (în ținuturile centrale). Aceste dovezi, găsite sistematic aproape în toate regiunile țării, cât și atestările izolate, privind perioada paleoliticului inferior și mijlociu, din

* Cercetările arheologice, efectuate în anii 1922-23, în zona cuprinsă între actualele provincii Ningxia și Shaanxi, au avut ca rezultat descoperirea „omului din Ordos” (*Hetaoren*), de care ne despart aproximativ 200.000 de ani de existență.

** Referirile se fac la descoperirile din anii 1933-34; „omul cavernelor” avea o înfățișare ce prezenta asemănări cu a omului modern, deși a trăit la o distanță în timp de cca. 100.000 de ani, de acesta.

locurile străvechi, permit urmărirea procesului de etnogeneză întâmplat aici, răspândirea populațiilor pe cuprinsul teritoriului, contactele, influențele și asimilările petrecute, precum și migrarea lor într-un context determinat de mediul fizic și de circumstanțe istorice. Sistematizând datele oferite de arheologie, dar și informațiile istorico-literare, cu privire la civilizația din protoistoria chinezilor, informații rămase din antichitate, etnologia (*renzhongxue*) explică cine sunt chinezii, care este specificul fiecărui perimetru etnic, ce intră în constituirea vetrei poporului, până la configurația ei actuală.

Circumscrierea poporului chinez, în principal, familiei neamurilor mongolice (*menggu renzhong*) și a celor malaesiene (*malai renzhong*)* permite o reconstituire, pe plan istoric, a formării tuturor naționalităților conlocuitoare și mai ales a continuității existenței lor în vatra dintotdeauna a poporului, leagănul unei etnogeneze cu specific.

Chipul „omului primordial” – Beijing ren

Urmele de viațuire a hominizilor pe teritoriul de astăzi al Mongoliei și al Chinei Septentrionale (*Huabei*), care în adâncă antichitate beneficiau de o climă caldă și umedă, dovedesc din plin că aici a existat unul din leagănele procesului de antropogeneză ale Terrei (*Menggu Huabei yi dai shi renlei qi yuan „shen di” zhi yi*)** , că aici a fost locul unde s-au constituit și s-au dezvoltat, în stadiile timpurii, colectivități umane.

Modificările tectonice și de climă survenite, în epoca prepaleolitică, peste ținuturile Mongoliei și Chinei Septentrionale (*Huabei*), au determinat deplasarea oamenilor fie către zonele vestice, prielnice dezvoltării vieții, fie către cele de nord-est ale Asiei. Cei care au migrat către nord-est sunt strămoșii tungușilor (*tonggusizu*) de mai târziu, precum și ai triburilor chineze Shang (șanii), care așa cum consemnează scrierile vechi, au coborât spre miazăzi, venind de la răsărit.

* *Malai renzhong* – malaezii din sud-estul Asiei sunt populații rezultate din amestecul semințiilor mongoloide cu cele negroid-australoide.

** Lü Zhenyu, *Tratat de istoria Chinei (Jianming Zhongguo tongshi)*, Renmin chubanshe, Beijing, 1960, ediția a 8-a, p. 9 și următ.

Cât despre ramura care s-a deplasat la vestul teritoriului Mongoliei și Chinei Septentrionale (*Huabei*), aceasta a dat ascendenții triburilor chineze Xia. Ei au străbătut întreg teritoriul cuprins între ținuturile Gansu și Shaanxi de astăzi, au ajuns în Turkestanul Galben (*Xinjiang*) unde, divizându-se, s-au îndreptat din nou către răsărit, ajungând în Asia Centrală și încă mai departe, către răsărit, pierzându-li-se urma.

Pe de altă parte, populațiile din zonele sud-vestice, ale vetrei poporului chinez, care s-au interferat și s-au asimilat populației chineze (*Hanzu*), în marea lor majoritate, aparțin neamurilor malaesiene, preponderente în Sud-vestul Asiei.

2. Formarea naționalității chineze (*Huazu*) și a naționalităților minoritare pe teritoriul Chinei

O ramură a triburilor Shang (șanilor), denumite astfel fiindcă poposiseră pe colinele Shangqiu, dar cunoscute în timpuri străvechi și sub numele *Yi* sau *Yin* sau *Yan*, părăsind la începutul lor de istorie zona mongolă, au coborât spre miazăzi, străbătând regiunile de coastă. S-au îndreptat probabil, mai întâi către peninsula Shandong, după care au pătruns către vest, ținând cursul Fluviului Galben, până către izvoare.

Pe de altă parte, o altă ramură mongolă, îndreptată către vest și de acolo către răsărit își face apariția în perimetrul dintre actualele provincii Shaanxi și Gansu. Fiindcă se stabilește provizoriu pe malurile Fluviului Xia, își ia numele de tribul Xia, ca mai târziu, mutându-se pe Muntele Hua, să-și schimbe numele în Huazu. Astfel, triburile chineze, cât și spațiul locuit de ele, purtau în vechime numele Huaxia – China, nume care nu a suferit mutații majore în timp. Punctul cel mai de la răsărit, pe care-l ating în deplasările lor triburile Xia, este delimitat în partea de nord-vest a actualei provincii He'nan și în partea de miazăzi a provinciei Shanxi, de astăzi, unde se sedentarizează treptat. În perioada istorică, despre care este vorba, triburile chineze Xia și Shang se aflau în plină epocă a comunei primitive. Populații nomade, ele s-au retras către albia Fluviului Galben, unde au găsit un pământ fertil, potrivit pentru oameni și turme și unde interese vitale le-au pus în contact, luptele dintre ele neputând să anuleze interferențele și amestecurile etnice.

Prezența triburilor Shang, venite din peninsula Shandong, în He'nan, zonă în care se statorniciseră triburile Xia, presupune și un transfer de cultură Shang, peste stratul de cultură Xia, configurat ca trăsături fundamentale. Cunoșcătoarele a meșteșugului topirii metalelor și a făuririi uneltelor și a obiectelor din bronz, populația Shang tinde, din ce în ce mai mult, să-și fixeze hotarele și să se statornicească în limitele lor, unde să se ocupe de producție. Triburile Shang vor stăvili, fără prea mare trudă, deplasarea triburilor Xia către zonele mănoase răsăritene, de coastă, iar în urma incidentelor, parte supunându-li-se, parte fiind împinse către nord-vest, unde mai hălăduiesc o bună bucată de vreme.

Istoriografia chineză* consemnează împrejurările istorice în care s-ar fi petrecut acest proces de migrație, urmărind linia de evoluție etnică și culturală a triburilor Xia, strămoșii viitoarei populații Zhou. Neamurile Xia, statornicite vremelnice în Câmpia Yulu**, încep să fie cunoscute sub numele Qi, Xu, Shen și Lü, în timp ce acelea care au pătruns dinspre partea de sud-vest a provinciei He'nan, în ținutul Hubei, unde s-au amestecat cu băștinașii, au fost denumite ulterior Jingman. Este posibil ca aceștia să se fi deplasat către răsărit, urmând cursul Fluviului Albastru și să se fi așezat prin părțile acelea, fiind asimilați de autohtoni. Oricum, către a doua jumătate a sec. al XVIII-lea î.Hr., pe timpul domniei împăratului Shang

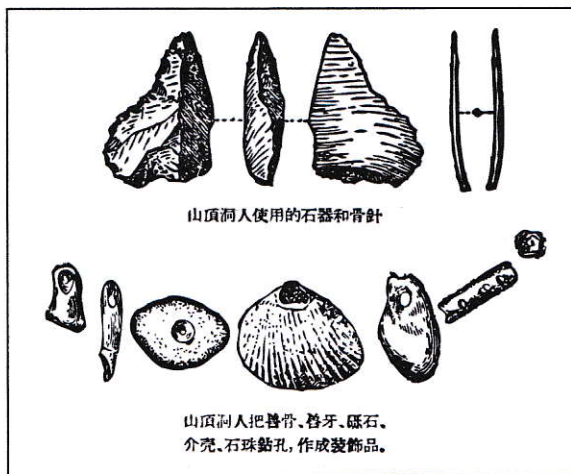
* Referirile se fac la *Opiniile Țării Zhou* (*Zhou yu*), una din cele opt secțiuni ale operei lui Zuo Qiuming – *Opiniile împăraților* (*Guo yu*), datând, probabil, din anul 450 î.Hr.

** Denumirea străveche a zonei He'nan.

Tang (1766-1754 î.Hr.)^{*}, procesul de etnogeneză, în vatra poporului chinez, în linii mari, se definitivează, prin capacitatea de absorbție, de către seminția Shang, a tuturor neamurilor ajunse în acest perimetru, cu grade diferite de evoluție.

Despre încheierea acestui proces și despre realizarea unei unități de factură psihică și economică a triburilor Xia și Shang, se poate vorbi abia pe timpul împăratului Zhou, Wu Wang (1122-1116 î.Hr.), când chinezii Hanzu au început să constituie o entitate distinctă, bine configurată structural. Din acest moment, grija pentru consolidarea și menținerea unității de neam devine o datorie sfântă pentru poporul din vatra Chinei și pentru conducătorii lui, unitatea și continuitatea existenței, pe aceste meleaguri, constituind trăsătura definitorie a civilizației sinice, recunoscută ca atare de întreaga lume veche. Conștiința succesiunii și continuității individualității etnice Huazu se păstrează de-a lungul timpului, funcționând ca un element de diferențiere în procesul configurării ramurilor etnice minoritare, unite în epoca modernă într-un stat multinațional puternic^{**}.

După părăsirea Mongoliei și a zonei Chinei Septentrionale (*Huabei*), de către triburile Xia și Shang, neamurile mongolice rămase s-au răspândit care încotro. Ramura din ținuturile nord-estice ale Chinei i-a dat pe manciurienii (*manzu*) de mai târziu, în timp ce ramura de nord-vest i-a dat pe dunganii (*huizu*)^{***}, unii amestecându-se cu turcii răsăriteni (*dongtuque*). Inițial, mongolii din Mongolia Interioară (*Neimeng*) și din Mongolia Exterioară (*Menggu Renmin Gongheguo*) formau un singur grup etnic, la care au aderat hunii (*xiongnu*), turcii răsăriteni (*dongtuque*), chitanii (*qiedan*) etc. De asemenea, coreenii (*xianpei*) din interiorul țării (*Guoqingneide Chaoxianzu*) și cei din peninsula Coreea (*Chaoxian Minzhuzhuyi Renmin Gongheguo*) se înrudesc între ei. În timpuri foarte îndepărtate coreenii (*xianpei*), manciurienii (*manzu*) și populația Shang se învecinau și se înrudeau, coreenii având de asemeni o origine mongolică.

Unelte din piatră și acul de os (*sus*); Podoabe din oase și dinți de animale, din pietriș, scoici, mărgelile din piatră, folosite de „omul superior al cavernelor” (*jos*).

* Pentru fixarea corectă a cronologiilor, vezi Ileana Hoge-Velișcu, *Formare și transformare în arta spectacolului chinez*, Anexa, pp. 147-156, C.M.U.B. 1983.

** Se păstrează vocabula *Hua* în denumirea integrală a țării – Republica Populară Chineză (*Zhonghua Renmin Gongheguo*), adică statul în care minoritățile naționale ocupă doar 6% din totalul populației; totodată, conceptul *Zhongguo* (China) ca toponim desemnează teritoriul stăpânit de chinezi.

*** Potrivit unor păreri, atât turcii răsăriteni (*dongtuque*), cât și turcii apuseni (*xituque*) sunt strămoșii uigurilor (*huihe*), iar în ce-i privește pe dunganii (*huizu*), strămoșii lor ar fi venit din țările arabe, din Persia și din unele zone ale Asiei Centrale și de Sud.

Originea malaesiană a chinezilor este tot la fel de sigură ca și cea mongolică. După cum atestă săpăturile arheologice efectuate în actualele provincii Fujian, Zhejiang, Guangdong, Guangxi și în unele zone și localități ca Wannan*, Su'nan**, Taiwan, Xianggang (Hong Kong) etc., urmele de cultură neolitică găsite aici, prezintă diferențieri substanțiale față de cultura neolitică ilustrată de relicvele descoperite în partea septentrională a Chinei (*Huabei*), apropierile și asemănările fiind întâmplătoare și, prin urmare, ne semnificative pentru alte demonstrații.

Rămânând în aceeași sferă de discuții, se mai pot remarca și unele identități ale elementelor de cultură materială, ce s-au stabilit comparându-se tezaurul neolitic descoperit în limitele teritoriale ale actualei provincii Sichuan și piese din aceeași perioadă, aflate pe teritoriul R.P. Vietnam***.

În lipsa dovezilor, cât de cât suficiente, studierii originii unor grupuri etnice, din vatra poporului chinez, se admite ipoteza că în afară de cele două tipuri rasiale umane preponderente – mongoloidă (*menggu renzhong*) și malaesiană (*malai renzhong*) – care stau la baza stabilirii profilului etnogenetic al chinezilor, mai pot fi luate în analiză și altele. Uygurii (*weiwuer*), kazahii (*hasake*), chircizii (*keerkezi*), tadjicii (*tajike*), uzbekii (*wuzibieke*) și alții sunt descendenții unor neamuri arabe, din perimetrul Asiei Centrale și de Sud.

Un fenomen interesant îl reprezintă tibetanii (*zangzu*), creatori ai unei civilizații aparte, mărturie a amestecurilor de populație, caracteristice ținuturilor de interferență etnică și culturală. În această sinteză originală, influențele mongoloide și malaesiene se întâlnesc cu cele proprii unor popoare arabe.

3. Încercări de sinteză asupra civilizației preistorice

O retrospectivă asupra vieții spirituale a Chinei, cu accent pe creația literară, impune aducerea în discuție a celor ce au făcut-o, a creatorilor, a tuturor neamurilor așezate în vatra poporului chinez, care au contribuit substanțial la fundamentarea ei.

Exploratorii și arheologii chinezi, exegeții faptelor de cultură reelaborându-și trecutul și reconstituindu-l exact argumentează apariția primelor forme de civilizație în văile Fluviului Albastru și în luncile Fluviului Galben, ca leagăn al vieții.

Dezvoltând o civilizație agrară, în bazinul Fluviului Galben și în luncile Fluviului Albastru (așa cum se întâmpla cu Egiptul în văile Nilului, cu Babilonul între Tigru și Eufrat ori cu India între Gange și Brahmaputra), China continuă în cultura neolitică experimentul de civilizație din paleoliticul superior. Ea înfăptuiește, în vatra sa de existență, așa numita „revoluție neolitică”, ale cărei caracteristici se regăsesc și la Egiptul și Sumeria, de acum șase sau șapte mii de ani și la civilizația maya, de acum o mie de ani și în toate civilizațiile agrare.

Chinezii nu devin numai producători activi, stăpâni pe resursele lor alimentare, ci, transformându-se ca oameni, întrebunțează uneltele făurite de ei înșiși atât pentru a îmbunătăți recoltele cât, mai ales, pentru a stăpâni noi resurse. Semnificația culturală, civilizatoare a unui ținut cucerit și transformat, pe care individul, ca entitate socială și-a pus amprenta, pare să fie aceeași pentru această zonă geo-culturală ca și cea proprie civilizațiilor primitive ale Europei și Asiei de Sud-Vest, în special din Palestina: existența se concentrează în jurul templelor, în care preceptorii și șamanii oficiau acte rituale, cu care însoțeau experimentele de viață, procedeele tehnice și tehnologice, cât și trăirile importante comunitare.

* *Wan* – denumirea străveche a provinciei Anhui; referirile se fac la partea de miazăzi a zonei.

** *Su* – denumirea prescurtată a orașului Suzhou, provincia Jiangsu.

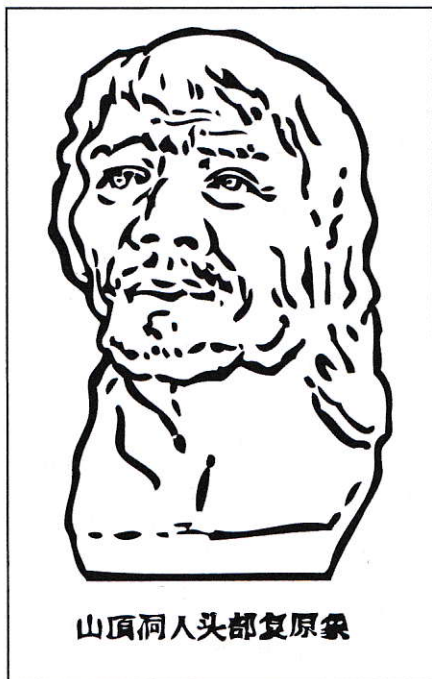
*** Lü Zhenyu, *op.cit.*, pp. 13-14.

Istoriceste determinate, riturile magice exercită un rol stimulatîv pentru gîndirea și sensibilitatea individului, de pe această treaptă a civilizației, implicându-l subiectiv în lumea materială pe care, datorită experienței limitate și cunoștințelor puține, nu o putea cucerii prin acțiune directă.

Confruntarea cu valul de populații nomade, mai ales la granițele septentrionale (*Huabei*), care se amestecară și reamestecară – hunii, mongolii, turcii, tătarii – și care se înrudeau între ele, ca limbă și ca mod de viață (ceea ce a și permis să realizeze o unitate politică și să devină cuceritori și stăpînitori vremelnic), stimulează, de asemeni, capacitatea chinezilor de a depăși nevoile imediate de existență și de acțiune, mobilizându-le voința politică și sentimentul de neam.

Prefacerile din epoca fierului, vizavi de o civilizație agrară, de la mijlocul sec. al VI-lea î.Hr., sunt axiale pentru lumea chineză. Folosirea uneltelor de fier, în locul celor de bronz, are drept urmare asanarea Fluviilor Galben și Albastru, realizarea de irigații și defrișarea unor largi terenuri aride, bune pentru arat și semănat.

Nomazii orientali, din neamurile mongolice, care domesticiseră calul și descoperiseră fierul cu mult înainte, în Munții Altai – considerați într-un anume fel readucătorii la viață ai unor popoare civilizate*, influențează, de bună seamă, civilizația Chinei, unde avuseseră loc cuceriri și amestecuri de populații. Înțelegem influențele ca fiind, în primul rînd, de ordin politic. Într-o „epocă de confuzie”, cum numesc istoricii chinezi perioada premergătoare apariției mongolilor, perioadă în care se estimează la cinci sau șase mii numărul formațiunilor statale existente, pe care civilizația fierului le aruncase în puternice rivalități, doar năvălirile nomazilor mai puteau aduce modificări în mentalitate și în formele lor de organizare administrativă, ca un imperativ al consolidării ființei naționale.

Chipul „omului superior al cavernelor” (*shandingtongren*)

* H.G. Wells, *Istoria lumii* (*A Short History of the World*), Editura Gorjan, București, 1943, pp. 138-139.

Statele Dezbinatē (*Lie guo*) își unesc energiile împotriva incursiunilor hunilor (*xiongnu*) din deșerturile de la miazănoapte, mereu în căutare de hrană pentru ei și animalele lor. A supune o țară pe acele locuri și la acele vremuri, în speță China, înseamna pentru nomazi a-și însuși vasele de sacrificii, folosite la ceremoniile de jertfă săvârșite de împărat pentru cinstirea zeilor protectori și a strămoșilor. Or, „din șa, se poate, cel mult, cuceri și distruge, dar nu se poate stăpâni un ținut, peste care nu ai călcat cu cizma” – cum amintește o veche observație, puternic argumentată de realitatea istorică.

Intuind acest adevăr, statele Qi și Qin de la Nord și Chu, cunoscut pentru agresivitățile dezlănțuite în văile Fluviului Albastru, fac din această epocă de confuzie politică, de nesiguranță în viața socială, un moment al declanșării tuturor energiilor, în vederea unității, a sfărâmării vechilor mentalități și deșteptarea la o nouă concepție morală. Asimilând celelalte state, Qi și Qin, legate printr-o convenție tăinuită, anulează puterea militară agresivă din Chu, impunând un tratat general de pace, în interiorul cetăților.

Dezmembrarea treptată a țării, surprinsă la un moment dat de domnia energică a împăratului Qin, va fi curmată în fața pericolului năvălirilor. Strategiile de apărare, între care ridicarea zidurilor protectoare – Marele Zid chinezesc* – își vor arăta utilitatea de-a lungul istoriei: năvălitorii vor cuceri dar, ajunși în vatra poporului chinez, vor fi asimilați și sinizați. Alți huni și alți mongoli și alți turci și tătari vor călca aceste ținuturi și soarta lor va fi întotdeauna aceeași: vor fi absorbiți. Meritul lor însă, fără de care n-am putea sesiza una din laturile progresului social, este de a-și fi impus, în calitate de cuceritori, oamenii lor – simpli șefi aleși și căpetenii, detronând preoții și șamanii, investiți odinioară cu puteri nemăsurate. Astfel, scrisul și cititul nu mai rămân un monopol al preceptorilor sanctificați, ci ajung să fie accesibile și minorității conducătoare interesată de stărpirea abuzurilor spirituale și materiale și de promovarea unor principii lejere în practicarea ritualurilor în temple; noii conducători imprimă o notă de toleranță în acțiunile publice, prin săvârșirea concesiilor în desfășurarea procesului de producție, în vederea redresării economiei, distruse de ei înșiși ca năvălitori.

Deschiderea de căi de acces și drumuri, de la un capăt la altul al țării, înlesnește nu doar călătoriile minorității conlocuitoare, pretutindeni în granițele imperiului unificat, ci și avântul transportului de produse, schimbului de mărfuri, mult stimulat prin introducerea monedei, cunoașterii reciproce.

4. Limba – instrument de comunicare orală și de creație scrisă

Limba pe care o vorbeau semințiile aflate în vatra poporului chinez nu era, de bună seamă, limba chineză (*Hanyu*)** – chintesența idiomului vorbit de Huaza.

Traversând secole și milenii de cuceriri, migrații și asimilări, de încrucișări lente, de încorporări și absorbiri, neamurile toate și-au păstrat graiul lor viu, cunoscut de la început și îmbogățit treptat în procesul creării de bunuri materiale. Din această cauză, cât și prin faptul că orografia Chinei făcea dificilă comunicarea între diferitele ei regiuni, populația băștinașă, stabilită încă din mileniul al III-lea î.Hr., în regiunea cursului mijlociu al Fluviului Galben, cât și neamurile toate trăiau într-o deplină izolare și suficiență acceptată.

În întreaga perioadă pre-Qin, de până la unificare, nu se pot distinge încă trăsăturile fundamentale ale limbii chineze constituite ulterior. Diferențele etnice și prin urmare lingvistice au favorizat constituirea dialectelor care, raportate la spațiul vast al țării, la aria de răspândire și la numărul mare de vorbitori, sunt considerate limbi distincte. Reciproc ininteligibile, dialectele, prezentând deosebiri în special de ordin fonetic și lexical, oferă o

* *Wan li chang cheng* – zidul lung de zece mii de li.

** *Hanyu* – limba chineză vorbită; *Zhongwen* – limba chineză scrisă.

diversitate mai mare în sud-estul teritoriului, în zona litoralului Mării Galbene și respectiv al Mării Chinei. Necesitând încă studii sistematice, problema dialectelor limbii chineze, care antrenează chestiuni teoretice și aplicative din domeniul prozodiei vechi*, de pildă, îi preocupă încă pe lingviștii chinezi, după opinia cărora limba chineză posedă opt grupuri dialectale de bază**:

– **dialectul nordic** (*bei fang fangyan*) răspândit în zonele de miazăzi și de miazănoapte ale Fluviului Albastru, la răsărit de Zhejiang și la apus de Jiujiang, în provincia Hubei (exceptând sud-estul teritoriului), în Sichuan, Yunnan, Gui-zhou, în zona de nord-vest a provinciei Hu'nan și de nord a provinciei Guangxizhuang. Mai este denumit și dialectul mandarin (*guan hua*) și cunoaște cel mai mare număr de vorbitori, fiind limba maternă pentru 70% din populația de naționalitate Han, preponderentă în China;

– **dialectul wu** (*wu fangyan*) răspândit în partea de miazăzi a Fluviului Albastru din provincia Jiangsu la răsărit de Zhenjiang (exceptând Zhenjiang-ul însuși) și în majoritatea localităților din provincia Zhenjiang;

– **dialectul xiang** (*xiang fangyan*) se vorbește în provincia Hu'nan (exceptând porțiunea de nord-vest);

– **dialectul gan** (*gan fangyan*) cunoscut în provincia Jiangxi (exceptând zonele nord-vestică și sudică) și în partea de sud-est a provinciei Hubei;

– **dialectul keja** (*keja fangyan*) este răspândit în părțile de nord-est și de nord ale provinciei Guangdong, de sud-est ale provinciei Guangxi, de vest a provinciei Fujian, de sud a provinciei Jiangxi și în câteva localități din Hu'nan și Sichuan; împreună cu dialectul cantonez (*ao fangyan*) va conserva cel mai bine trăsăturile vorbirii străvechi până în zilele noastre;

– **dialectul min***** **de miazănoapte** (*min bei fangyan*) răspândit în partea de nord a provinciei Fujian și într-o mică zonă a Taiwanului;

– **dialectul min de miazăzi** (*min nan fangyan*) se vorbește în partea de sud a provinciei Fujian, în zona de răsărit a provinciei Guangdong (la Chaoan și Shantou) precum și într-o parte a insulelor Hainan și în marea parte a Taiwanului;

– **dialectul cantonez** (*ao fangyan*) răspândit în majoritatea zonelor din provincia Guangdong și la sud-estul provinciei Guangxi.

Spațiul imens și închis în care s-a format civilizația chineză – organică și unitară ca stil – precum și limba chineză veche și expresia ei grafică – scrierea hieroglifică – au o contribuție determinantă la configurarea acestei civilizații.

Caracterul special al culturii chineze și anume puterea ei de a dăinui peste milenii, de a transmite, în modalități și expresii mereu cizelate, mereu rafinate forme străvechi de cultură, tradiții care s-au păstrat vii timp de patru mii de ani, obiceiuri care au supraviețuit până astăzi și cărora li se pot urmări geneza și evoluția în timp, trebuie înțeles ca o consecință a particularităților de structură ale limbii chineze vechi și a expresiei ei grafice – scrierea hieroglifică picto-ideo-fono-grafică.

Contribuția limbii și scrierii la închegarea procesului de înfăptuire a literaturii clasice, atingând toate nivelurile ei de structură internă, a fost determinată de specificul politonal și de caracterul morfologic al cuvântului pe de o parte, cât și de un anume simbolism al hieroglifelor, constatându-se puterea hieroglificei de a vizualiza idei, de unde și

* Wang Li, *Zece prelegeri despre prozodie* (*Shi ci ge lü shijiang*), Beijing chubanshe, Beijing, 1962, pp. 34-38.

** *Limba chineză contemporană* (*Xiandai Hanyu*), vol. I, Editura didactică și pedagogică, Beijing, 1958, p. 14.

*** Vechea denumire a provinciei Fujian.

Într-un stadiu mai vechi al evoluției limbii chineze, cuvântul avea un caracter aproape exclusiv monosilabic, bisilabismul și polisilabismul constituind o tendință mai nouă către care aceasta s-a dezvoltat dar, și în acest caz, morfemele componente sunt monosilabice. Mai cu seamă în încheierea procesului de înfăptuire a poeziei chineze vechi, orale și scrise, particularitățile de structură a limbii joacă un rol special. La limitele vorbirii normale apare, dintr-o misterioasă necesitate, limbajul poetic flexibil, ambiguu, muzical, cu tendințe de statornicire a formelor. Cunoscând că unitatea lexicală – cuvântul, unitatea fonetică – silaba și unitatea grafică – hieroglifa – se aflau într-o perfectă corespondență materială (respectiv toate cuvintele erau formate dintr-o singură silabă și se notau în scris cu o singură hieroglifă), se poate urmări cum această realitate lingvistică permite versului o configurație inedită. Astfel, numărul de cuvinte și prin urmare, de semne grafice devine echivalent cu numărul unităților metrice dintr-un vers – piciorul sau măsura metrică.

暴君夏桀。他把人当作坐骑。
山东武梁祠画象石。

Tiranul Jie, ultimul domnitor al dinastiei Xia-semilegendare (sec. XXI-XVI î.Hr.),
așezat pe trupurile supușilor

Mai mult, specificul limbii chineze, ca limbă tonală, imprimă versului scris și oral un metru aparte – metru tonal – spre deosebire de versul clasic grec, latin, arab, cu metru durativ sau cantitativ, de versul german și englez cu metru dinamic. În consecință, silabele sunt organizate în două clase de baze, cu scopuri metrice, ceea ce facilitează studiile prozodice:

- baze egale, care includ clase fonemice cu ton egal (în registrul înalt și jos) și
- baze schimbătoare, care includ restul de clase tonale fonemice relevante: intonații suitoare și coborâtoare, în registrul înalt și jos și intonații coborâtor-suitoare, în registrele

* Gilbert Gadoffre, *Claudel și universul culturii chineze*, Secolul XX, nr. 2/1969, p. 56.

înalt, mediu și jos*, deziderate ale formării tiparelor ritmice.

Folosită ca material de versificație, limba chineză veche conferă poeziei, în special, dar și prozei poetice ritmate, particularități metrice inedite, construcțiile paralele (*dui ou*), muzicalitatea și natura ei ritmică (*shengliu*) fiind posibile datorită faptului că „limba chineză veche este, printre altele, o limbă în care prevalează vocalele și în care există deosebiri de tonalitate”**, calități ce impun guvernarea ritmului.

Cu o istorie de aproape patru milenii, scrierea chineză este una dintre cele mai vechi scrieri din lume. Scriere exclusiv picto-ideo-fonografică, scrierea chineză este singura scriere hieroglifică folosită astăzi, după patru mii de ani, fără să fi suferit modificări structurale, cunoscută de peste un miliard și două sute milioane de oameni. Numărul cunoscătorilor ideogramelor chineze este cu mult mai mare, dacă avem în vedere împrejurarea că scrierea chineză a fost adoptată și de popoare ca japonezii, coreenii, și vietnamezii, care nefiind constrânși de litere ce traduc sunete, au pronunțat diferit semnele, impunându-le propriile criterii fonetice. Convențională și savantă, limba scrisă formată de-a lungul secolelor și mileniiilor a fost rezervată, până către a doua jumătate a secolului al XX-lea, doar cărturarilor și persoanelor culte, care au rafinat-o neîncetat spre a deveni aptă de a exprima cele mai subtile manifestări ale spiritualității chineze. Rigiditatea impusă îi restrânge sfera de circulație.

Descoperirile arheologice au scos la iveală un număr de 150.000 de inscripții datând din epoca sclavagistă Shang (Yin), mărturii ale faptului că scrierea ideografică chineză se trage dintr-o scriere pictografică ce figurează, într-un mod stilizat, obiecte concrete sau concepte abstracte cu ajutorul reprezentărilor simbolice, puternic mentalizate și intelectualizate.

Practica ghicitului în oracol (*zhanbu*), cunoscută în vatra poporului chinez din vremuri imemorabile, are ca rezultat inscripțiile votive, cele mai numeroase cu caracter divinatory, compuse din câteva semne scrijelite pe carapace de broască țestoasă și pe oase de animale mari – omoplați de elefanți și cornute – juncani și batali destinați sacrificării la ceremoniile de jertfă. Apropiate de surse de căldură, oasele crăpau iar șamanii (*wushi*), deosebit de temuți și respectați totodată la curțile împăraților antici, „interpretau” crachelurile produse de temperatura ridicată compunând mici scenarii cu întrebări aleatorii legate de practicile agrare, fenomenele naturale și cu atribuțiile și îndeletnicirile împăratului.

Formulând răspunsuri la întrebări adresate Cerului, ca forță spirituală superior alcătuită, despre activitățile cotidiene ale comunității – timpul potrivit pentru efectuarea diferitelor lucrări ale pământului, susținerea campaniilor militare, celebrarea evenimentelor prin ceremonii, tălmăcirea viselor etc. – înțelepții codificau decalcomaniile de pe oase, denumite *yao*. Acestea nu erau altceva decât linii continue (____) reprezentând principiul primordial activ-positiv-masculin-puternic *yang* sau discontinue (___) reprezentând principiul primordial opus *yin*, forța pasivă-negativă-feminină-slabă, ca instrumente de cunoaștere a lumii materiale și spirituale, dintr-o perspectivă filozofică primară.

Căpătând poziții distincte, ușor de clasificat, semnele convenționale astfel create devin grafeme (*zi*), iar întreg sistemul – scriere oraculară (*jiagu wen*). Crăpăturile drepte, în zig-zag ori chiar curbate sau circulare de pe oase variau de la un ritual de ghicit la altul, ceea ce presupunea intervenția marilor preoți (*zhuwu*) de a le uniformiza prin cioplire. La un număr de 150.000 de „texte” descoperite în perioada 1880-1928 la Xiaodun, provincia He’nan – fosta capitală a dinastiei Shang (Yin), s-au normat cca. 2000 de caractere (*zi*), inserate în fondul principal al grafematiei chineze (*Hanyu wenzixue*). Traversând secole și milenii și

* John Lotz, *Tipologie metrică*, în *Poetică și stilistică. Orientări moderne*, Editura Univers, București, 1972, p. 434.

** Wang Li, *Despre frumusețea formelor lingvistice în studiile literare clasice chineze* (*Zhongguo gudian wenlunzhong tan daode yuyan xingshi mei*), în *Wenyi bao*, nr. 2/1962, p. 25.